

БӨГҮН — ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ КОНСТИТУЦИЯ ХҮНУ

БУГУДЕГЕ СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН ИЗИГ БАЙЫР!

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№ 106 (15928) 1997 чылдың октябрь 21, вторник

Ат салган шагы 22.50 Салар өртөзө 1000 рубль

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНЕРИ

ЧЕДИИШКИНЕР БОЛГАШ ААС-КЕЖИК ӨКТЕРЕЗИНИ!

Хүндүлүг чангыс чер-чуртташтарым!
1993 чылдын октябрь 21-нин хуну Тыванын болгаш Россиянын төөгүзүнө кезээ-мөнгөдө кирген. Демократиянын, хөй тургузулгуч чоруктун, культура талазы-биле онзагай бүдүштүң болгаш угаан-Бодалдын каттап сайзыралынын үндүзүнө киргенге нитилелдин база республиканын каттап тургузулгучунга ол эргилдиги үе болган, Тыва Республиканын Үндүзүн Хоойлуун (Конституциянын) хүлээп алганы болгаш Тыванын төөгүзүндө бир-ле дугаар даразында ону республика референдумга бадыйлааны нитилел амыдыралынын бүгүлө талаларын демократчыларынч чорудулгазынга идиини база чаа күшү берген.
Делегейин эрге-хоойлу нормаларына дүүштүр чиркин болгаш хамаатынын демократтыг эргелерин база хосталгаларын, өчүнүн бүгү-ле хевирлеринин хөй талалынын болгаш ден байдалынын, Россия Федерациянын составына демократтыг Тыванын тургузуунун үндүзүнө идиини идиен бажы-лааны, республиканын күрүнө суверенитетинин дугайында Декларациянын хөгжүлдөзү болгаш тодарай утканы анаа немэени эрге-хоойлу, хамааты езунун демократтыг нитилелче орукка дуу-ла аажок улуг базым болган.
Ол болушкуну эрге-хоойлу талазы кайы хире-даа чугула болза, Тыванын хөй националдык чоңу болгаш эрге-чагырга органдары демократтыг чартылгалары боттандырынга хоойлудулга езугаар улуг арга-шинэени алгаш, амыдыралдын хүн бүрү практиказына ону идиенкей ачыглап турары оон-даа артык чугула болуп турар. Рыноктуг инфраструктура тургустунган. Эрге-чагырга-нын хоойлудулга, күсекчи болгаш суд чадаларынын хүлээлдеринин болгаш бүрүн эргелеринин аңгылашыкны боттанган. Хамаатыларын политиктиг партияларга болгаш шимчээшкинерге каттыжар эргези боттанган турар. Бүгү-ле шажын-чүдүлгө конфессияларынын ден эргелик чоруу сагыттынып турар. Сөстүн хостуунун, ажык-чарлык чоруктун болгаш санал-ондаларын плюрализм-нин принциптери күштүг болуп боттанган турар.
А энне кол чүве—Тыва Республиканын чаа Конституциянын чоңун эзулуг эрге-чагырганын бадыйкаарыга эрге-хоойлу үндүзүнө идиенкей болу берген. Бүгү-ле деңгелдерин эрге-чагырга органдарынч сонгудалар шилдигелги үндүзүнге, чажыт бадыйлашыкны-биле күзел-сорукту хостуу...

биле илередиринин принциптер дүүштүр эртин турар. Оларын чорудары Топ сонгуда комиссия-зынын онза эргези болуп турар, ол болза Президенти-ден-даа, Чазактан-даа база парламентиден-даа хамаарышпаш.
Ийет, чоңун эрге-чагырганын боттандыры санд-хөө талазы-биле эвээш эвес чарыгдалдары негээр. Ынчалзажок ону кудуладары, эргитеринин практиказыне дедир эргери нитилелге оон-даа артык дыка улуг чарыгдалды үндүреринге чедирип болур. Мурнуку эрге-чагырганын алдар-хундүзүнүн кудулаашкынның байдалы болгаш оон халаттыг уржуктарын көрүп, номенклатура политиказынын эзулуг кеңи чоңун боттарыныстың дуржулгавыска эскерген бис, ам ол айыылдыг орукче барбас-даа бис. Харын-даа тус черин референдумнарын болгаш хамаатыларынч чыштарын дамчыштыр эрге-чагырга органдарын тургузарына хамаатыларынч эргелерин база аргаларын улам калбартып тургаш, анаа салдар чедирер апаар бис. Республиканын кожууннарын болгаш хоорайларынын чурттакчылары чер-черде байдалга идиенкейлиг салдар чедирин, боттарынын чарыгаларынын ажилын оларын дамчыштыр контролчеп болур тус чер Хуралдарынче төлээ-лекчиликни сонгуур бис. Конституция суду биске база турар. Конституциянын тайылбырлары болгаш ону сагырынын дугайында түнел үндүрери—парламентинин, ылангыча бир эвес ол политиктиг шугаагышка шуу азыпканда, оон херээ эвес-тир.
Бистин Конституцияныс утка-шынар, тургузул-даа талазы-биле делегей-эрге-хоойлу стандарттарына дүжүп турар дээрзин моон мурнунда база чугаалап турган мен, бо удаада ону база каттап демделген каайн, ол талазы-биле ол быжырым-чалыг кылдыр хөй-хөй чылдарже уланган көрүш-биле кылдырган. Оон тургузулчулары—хоойлу-дүрүм ажилдакчылары, хоойлу тургузулчулары, күсекчи эрге-чагырганын, политиктиг партияларын болгаш шимчээшкинерин, профвилел болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларынын төлээлери Россия Федерациязынын Конституциянын хоол-талаvain, бистин төөгүвүстү көргүзүп, девискээр талазы-биле болгаш национал онзагай байдалдарыныс ында илередиң шыдаан, оон-биле кады хамаатыларга демократтыг эрге-хоойлуну, хостуг чорукту магадылааны—онзагай кол чүүл бооп турар. А карыштактар дээрже үе-биле чийгаар тур...

густунуп келир айтырыг-дыр, анаа үе-түннелдиг, ханы чугаалажыг негеттинер, Амыдырал, тала-ларын бодамчалыг чагай күзел-соруу айтырыг-нын бодунун туружунга чедирип кээр. Бис ындыг чугаалажыкчыларга белинвисти республика Конституциянын эскерилгелер болгаш немелде-лер кириер эргелик конституция органы—Тыва Республиканын улустун Улуг Хуралын (съездзин) таварыштыр көргүзүп, чамдык эскерилгелерин киридиVIS.
Конституцияны сайзырангайжыдар болгаш кам-галаар органын тургузарынын эргежок чугулазын амыдырал бадыйтаан. Оон башка, эрге-чагырга-нын күсекчи болгаш хоойлу-дүрүм үндүрер адыр-ларынын аразында узамдыгып келген удур турушкун байдалыдан, чер-черде чаягыра черле-ринин удуртукчуларынын контролдан дашкаар турарындан бөгүн кандыг арга-биле үнер бис. Амгы байдалдарда кажан Улуг Хурал конститу-ция талазы-биле эргежок чугула эдилгелерин хүлээп алганда чаартыган парламентинин хоой-лу-дүрүм үндүрер ажил-чорудулгазынын дээшти бедин база эрге-чагырганын кудуку эвенология-га чогуур сагылга-чуруму тургузар идиел-белге ээлчеглиг сонгудаларын эрттирив болур.
Тыва Республиканын Конституцияныс үе-биле денге чурттап, чоңга бараан бооп, улам сайзыра-гайжып турары өөрүнүг. Оон аңгыда ол бистин амыдыралыныс экижидер, республиканын келир үези база өг-бүлелеринин чагай чоруу дээш ажил-лаар, экономика, политика, культура, эртем-даа адырларына, хөй-ниттинин өске-даа ажил-чору-дугазына таланттыкны, салым-чаяныкты хостуг илередир, сайзырангайжыдар арганы берип турар. Оон делгем жүжүн бистин кижини бүрүзү кижинин, нитилелдин болгаш күрүненин чагай чоруу дээш долузу-биле ажилгаар ужурут.
Эргим чангыс чер-чурттуштарым!
Бистин шуптувуска кайгамчыктыг бо хүн чагай чүүлдерге буюредди, демократиянын белик прин-циптеринге болгаш боттарынын күжүрүнге, тура-соруунарга идиелги күзедим. Шақ ычан бис, нити жүженишкени-биле бүгү-ле бергелерин алып эрте бээр бис. Кадыкшылды, чагай ажил-херектерге чедишкенин болгаш аас-кежикти күзедим! Байырлап-биле!
ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ПРЕЗИДЕНТИ Ш. ООРЖАК.

Президентиниң ажил-албаны ТЫВАНЫ УТПААН

ТР-ниң Президентиниң Ш. Д. Ооржак эрткен суббо-тада Москвадан эеп чедип келген. Аэропортка оон жур-налыстер-биле чаңыл болгаш ужуражылыг эрткен. Чүүн-даа мурнунда массалыг информация чепсе-ктеринин төлээлери ТР-ниң Президентиниң Рос-сиянык Чазаның бирги удуртукчулары-биле ужу-ражылааы моон мурнунда көрдүнгө эзулаар эрт-кен бе дээрни сонуугардын турган.

— Ийе, ужураштым. Рос-сиянык бирги орадакчы пре-мьеры В. Е. Немцов-биле ужуражылга үезинде чугаа кол нуруузуна Кызылдың ЧЭТ-те № 15 көтелдүн ту-дуунун дугайында көрдү-ген. Анаа хамаарыштыр протоколду шиптирерни ху-дээп алган. Оон тудууна «Красноярскэнерго» болгаш РФ-тиң Олага болгаш энер-гетика яамызы киржилер. Манаа Россиянык Саң яамызынын киржилерне бая-чугула дээрзин ук шиптир-де кири бээрин.
— Бир кол чугула чүүл—РФ-тиң экономика сайма-нын орадакчысы В. В. Ко-совка болган чөвүлө хурал. Анаа № 714 докталадын күүсөлдөшини кандыг ил-амылг чоруу турарынын, И. М. Уризонун эрттирге-ни чөвүлө хуралдын хүдээп алганы протоколду шиптир-лерин төңүзүнге чедир сайгарынын дугайында чугула ужур-дузалыг чугаа болган.
А бо чөвүлө хуралдын бетин чартымында ТР-ниң Чазанык кижигүнери Рос-сиянык Саң яамызына ко-чуг улуг ажилды кылды-рутканар. Оон сонна хү-лээп алдыган шиптирлер-нин ийи кесекке чарып болур. Бир талазында, Тыванын ажил-агынын ачыг-аңгы адырларына капитал сал-дышкынынын үндүрүп бээр көрдүңү турар. Ол бу-гунуң төңү түңү амды-зында алап шылаас мен. Чангыс-ла чүүлү тодарай-ны-биле чугаалап болур мен: ол түнер моон мурнунда турганындан үш-дөрт каттап улуг.
Шиптирлеринин ийги кезээ келинчел инвестиция тө-лөвилелеринин шилдиге-зинге хамаарылгаыг. Бо дугуржулгаларын өчинеңе чедир дээш көлөкчү улуг хөмчөдлүг ажилдарын кыл-ып чорудар апаар. Дараа-зында анынч эгезинде эки-экономика сайды И. М. Ури-зон-биле ужуражылга болур. Анаа 1998, 1999 болгаш оон-да ыңай чылдарда респу-бликанын хөгжүлдөшинин дугайында чугааны чорудар бис.
Бодап алган кылдыр ужу-рут чүүлдеринис-ле хөй. Ол дээрже Россиянык Саң яамызынын бодуна улуг хөмчө-дөдлүг ажил ол дээрже, Курене Думазына (Фрак-цияларга, депутаттар болу-ринче) ажилдыр. Тывага көрдүңү ажил-агынын чеге-тир чеге оорун берген деп чүвө оорун чедир. Оон чеге-тир депутаттарга бадый-кап шынарлар ужурут бис.
Сөөлүг командировканын үезинде улуг кичээлейини чуртук кол саң-хөө ведом-ствоонга уландырган деп, Президент демделгезин. Оон-биле чегелештер бо чыл-дын төңүзүңе чедир ак-ша-төргөк алырынн база 1998 чылдын болжөлийин айтырылган база чогуур чедир биле чугаалашкан. Республиканын саң-хөө бай-далын сайгарып көргөн, Курене Думазынын депутаттары, Федерация Чөвүлели-нин кижигүнери сонуугра-дыктыг лег чамдык солун чүүлдерин дилеп тыпкан. Амгы үеде Москвада ТР-ниң саң сайды Р. С. Баян бол-гаш ТР-ниң Президентиниң экономика талазы-биле чөвүлөкчю Ю. Г. Полудях, а ол ышка өске-даа хары-салгалыг ажилдакчылар ажилдап арткаар. Келир нелелде 1998 чылдын бир-желдин төлөвилелерин та-дуунун дугайында көрдү-ген. Анаа хамаарыштыр протоколду шиптирлерни ху-дээп алган. Оон тудууна «Красноярскэнерго» болгаш РФ-тиң Олага болгаш энер-гетика яамызы киржилер. Манаа Россиянык Саң яамызынын киржилерне бая-чугула дээрзин ук шиптир-де кири бээрин.
— Чоокта чаа силер РФ-тиң Экономика яамызын чө-вүлө хуралга хүдээп алды-ган шиптирлерин күүсөтпей турар деп шугумчүлөң бол-гай силер. Бо удаа ол яамыга хамаарылгачар өске-риген бе?
— Ийе, эскерилген. В. В. Косовтун өрөөнлөг болган чөвүлө хуралга ук аамы-нын 30 хире төлөөлери то-дарай санал-ондаларыг, Тывага хамаарышкан про-граммаларын ақшаландыра-нына көрдүңү тодарай түң-сангың келдилер.
— РФ-тиң Курене Дума-зында Россиянык Чазан халаар дугайында чугула коңуг идиенкейлиг коңуту-нуп турар. Силерниң база Федерация Чөвүлелинин талазы-биле коллегалары-нарны бо айтырыга хамаарыштыр үзел-бодалы кандыгы?
— 138 субъектилер удур-тукчулар киришкен хуралга бо айтырыгы база чугаала-штымыс. Россиянык Ча-заан халаары чугула деп чүүл-биле кым-даа чөпшө-рөшпөң. Чөвүлө мөңгөдө үстүкү палатада Курене Ду-мазын ажил-чорудуу пла-ныкче холгарылар эргези чок, ынды-даа болза, бис депутаттарга кийгириг ки-риер эргези бис. Ынчанаш бис миңдыг төңү үеде, ам артында чыл төңү үеде, Ча-заакты солур деп чүвө бүт-пес чүүл-дур деп бодалды чугулаалды демделгезин кий-гириги хүлээп алдымыс. Бистер амгы үеде болжет-ти чедир ажилдап кылдыр, хүлээп алып келир чылдын эрге-чагырганын хөдөйиш-кенин механикани дилеп тавар ужурут бис.

Волун хуулда Г. А. Зюгановтун, В. В. Жириновский-нин, Г. А. Ялинский-нин чугааларын кичээлгелик динилдым. Зюгановтун сөс-домаанда шим чүүлүн эки-киттери бар дээрзин ажим-биле минин чугаалаар апаар. Ынчалза-лаа Генна-дий Андреевич бодунун по-литиктиг идиергезин хара-цияларга, депутаттар болу-ринче) ажилдыр. Тывага көрдүңү ажил-агынын чеге-тир чеге оорун берген деп чүвө оорун чедир. Оон чеге-тир депутаттарга бадый-кап шынарлар ужурут бис.
Сөөлүг командировканын үезинде улуг кичээлейини чуртук кол саң-хөө ведом-ствоонга уландырган деп, Президент демделгезин. Оон-биле чегелештер бо чыл-дын төңүзүңе чедир ак-ша-төргөк алырынн база 1998 чылдын болжөлийин айтырылган база чогуур чедир биле чугаалашкан. Республиканын саң-хөө бай-далын сайгарып көргөн, Курене Думазынын депутаттары, Федерация Чөвүлели-нин кижигүнери сонуугра-дыктыг лег чамдык солун чүүлдерин дилеп тыпкан. Амгы үеде Москвада ТР-ниң саң сайды Р. С. Баян бол-гаш ТР-ниң Президентиниң экономика талазы-биле чөвүлөкчю Ю. Г. Полудях, а ол ышка өске-даа хары-салгалыг ажилдакчылар ажилдап арткаар. Келир нелелде 1998 чылдын бир-желдин төлөвилелерин та-дуунун дугайында көрдү-ген. Анаа хамаарыштыр протоколду шиптирлерни ху-дээп алган. Оон тудууна «Красноярскэнерго» болгаш РФ-тиң Олага болгаш энер-гетика яамызы киржилер. Манаа Россиянык Саң яамызынын киржилерне бая-чугула дээрзин ук шиптир-де кири бээрин.
— Чоокта чаа силер РФ-тиң Экономика яамызын чө-вүлө хуралга хүдээп алды-ган шиптирлерин күүсөтпей турар деп шугумчүлөң бол-гай силер. Бо удаа ол яамыга хамаарылгачар өске-риген бе?
— Ийе, эскерилген. В. В. Косовтун өрөөнлөг болган чөвүлө хуралга ук аамы-нын 30 хире төлөөлери то-дарай санал-ондаларыг, Тывага хамаарышкан про-граммаларын ақшаландыра-нына көрдүңү тодарай түң-сангың келдилер.
— РФ-тиң Курене Дума-зында Россиянык Чазан халаар дугайында чугула коңуг идиенкейлиг коңуту-нуп турар. Силерниң база Федерация Чөвүлелинин талазы-биле коллегалары-нарны бо айтырыга хамаарыштыр үзел-бодалы кандыгы?
— 138 субъектилер удур-тукчулар киришкен хуралга бо айтырыгы база чугаала-штымыс. Россиянык Ча-заан халаары чугула деп чүүл-биле кым-даа чөпшө-рөшпөң. Чөвүлө мөңгөдө үстүкү палатада Курене Ду-мазын ажил-чорудуу пла-ныкче холгарылар эргези чок, ынды-даа болза, бис депутаттарга кийгириг ки-риер эргези бис. Ынчанаш бис миңдыг төңү үеде, ам артында чыл төңү үеде, Ча-заакты солур деп чүвө бүт-пес чүүл-дур деп бодалды чугулаалды демделгезин кий-гириги хүлээп алдымыс. Бистер амгы үеде болжет-ти чедир ажилдап кылдыр, хүлээп алып келир чылдын эрге-чагырганын хөдөйиш-кенин механикани дилеп тавар ужурут бис.

Волун хуулда Г. А. Зюгановтун, В. В. Жириновский-нин, Г. А. Ялинский-нин чугааларын кичээлгелик динилдым. Зюгановтун сөс-домаанда шим чүүлүн эки-киттери бар дээрзин ажим-биле минин чугаалаар апаар. Ынчалза-лаа Генна-дий Андреевич бодунун по-литиктиг идиергезин хара-цияларга, депутаттар болу-ринче) ажилдыр. Тывага көрдүңү ажил-агынын чеге-тир чеге оорун берген деп чүвө оорун чедир. Оон чеге-тир депутаттарга бадый-кап шынарлар ужурут бис.
Сөөлүг командировканын үезинде улуг кичээлейини чуртук кол саң-хөө ведом-ствоонга уландырган деп, Президент демделгезин. Оон-биле чегелештер бо чыл-дын төңүзүңе чедир ак-ша-төргөк алырынн база 1998 чылдын болжөлийин айтырылган база чогуур чедир биле чугаалашкан. Республиканын саң-хөө бай-далын сайгарып көргөн, Курене Думазынын депутаттары, Федерация Чөвүлели-нин кижигүнери сонуугра-дыктыг лег чамдык солун чүүлдерин дилеп тыпкан. Амгы үеде Москвада ТР-ниң саң сайды Р. С. Баян бол-гаш ТР-ниң Президентиниң экономика талазы-биле чөвүлөкчю Ю. Г. Полудях, а ол ышка өске-даа хары-салгалыг ажилдакчылар ажилдап арткаар. Келир нелелде 1998 чылдын бир-желдин төлөвилелерин та-дуунун дугайында көрдү-ген. Анаа хамаарыштыр протоколду шиптирлерни ху-дээп алган. Оон тудууна «Красноярскэнерго» болгаш РФ-тиң Олага болгаш энер-гетика яамызы киржилер. Манаа Россиянык Саң яамызынын киржилерне бая-чугула дээрзин ук шиптир-де кири бээрин.
— Чоокта чаа силер РФ-тиң Экономика яамызын чө-вүлө хуралга хүдээп алды-ган шиптирлерин күүсөтпей турар деп шугумчүлөң бол-гай силер. Бо удаа ол яамыга хамаарылгачар өске-риген бе?
— Ийе, эскерилген. В. В. Косовтун өрөөнлөг болган чөвүлө хуралга ук аамы-нын 30 хире төлөөлери то-дарай санал-ондаларыг, Тывага хамаарышкан про-граммаларын ақшаландыра-нына көрдүңү тодарай түң-сангың келдилер.
— РФ-тиң Курене Дума-зында Россиянык Чазан халаар дугайында чугула коңуг идиенкейлиг коңуту-нуп турар. Силерниң база Федерация Чөвүлелинин талазы-биле коллегалары-нарны бо айтырыга хамаарыштыр үзел-бодалы кандыгы?
— 138 субъектилер удур-тукчулар киришкен хуралга бо айтырыгы база чугаала-штымыс. Россиянык Ча-заан халаары чугула деп чүүл-биле кым-даа чөпшө-рөшпөң. Чөвүлө мөңгөдө үстүкү палатада Курене Ду-мазын ажил-чорудуу пла-ныкче холгарылар эргези чок, ынды-даа болза, бис депутаттарга кийгириг ки-риер эргези бис. Ынчанаш бис миңдыг төңү үеде, ам артында чыл төңү үеде, Ча-заакты солур деп чүвө бүт-пес чүүл-дур деп бодалды чугулаалды демделгезин кий-гириги хүлээп алдымыс. Бистер амгы үеде болжет-ти чедир ажилдап кылдыр, хүлээп алып келир чылдын эрге-чагырганын хөдөйиш-кенин механикани дилеп тавар ужурут бис.

МЕДАЛДЫ ТЫВЫСКАН

Россия Федерациязынын Президентиниң В. Н. Ельцин эрткен четверге «Москва-нын 850 чылдыг турсаак-ды» деп медалды бөлүк кижилерге тыыскаң. Оларын аразында Тыва Респуб-ликанын Дээди Хуралынын Даргазы К. А. Вичелдей ба-за бар.

ТЕЛЕГРАММА

Хүндүлүг ШЕРИГ-СОЛ ДИВИЖИКОВИЧ, КАА ДЫР-ООН АЛЕКСЕЕВИЧ. Тыва Республиканын Кон-ституциянын хүнүн тавар-ыштыр чуректин ханызын-дан байыр чедиршишкенин хүлээп ал көрүңер. Рес-публиканын чоңунга аас-ке-жити. Экономиянын, сү-дээл адырынн моон-да сон-гаар хөгжүлдөшүн чедиш-кенин чүвөтүңер.

В. А. МИХАЛОВ. Напионал болгаш фе-деративтик хөмчөлөөлөр хе-ректериниң сайды.

Күннүн МЕДЭЭЛЕРИ

АДЫН «АВАРИЙКА» ДЭЭР

Кызыл хоорайда суг дамчыдылгалы бажынарг херектен болган урелишкенин чылдары чер бар. Оон адын илди ажилдакчылар «Аварийка» дээр-дирип туралар. Урелиш-кигер чылдакчылары Александр Кууларга, Нико-лай Монгушка, Мерген Он-дарага, Олег Лопсанга болгаш Николай Чымыбага улус өөрүн четтиргенин илередиң, оларын шыалчы ажилын мактаарлар.

Окемчик ОНДАР.

УРЖУКТАР ЧАЙЛАТТЫНАР

Бо чаын Тыванын девискээринге үргүзүлдөлдүг час-чайтын түнелдиге оруктар, көвүргүлөр урелиң, республиканың ажил-агыларына хөй түң-дүг когарал чедиртиңер.

Кышка белеткелдер хем-чегелер чоруу турар үеде мындыг чүүл таарымча чок байдалдарны тургузап кел-ген. Ынчанга республиканың ырак болгаш чедери берге черлеринче чүжк соортул-ган нарымактан. ТР-ниң Чааа Ак-Тад, Чо-ла хемчере коңургулерин Хандагайты — Чаа-Суур оруунуң 47-ги километринде

АРГЫЖЫЛГА БЕРГЕ БОЛ...

Бо чылдын чазымында Кунгуртүжкө кывар-чаар материалдар сөөрткөн ийн. ашы-чем чүдүрген бир машинаны март 22-де Кызылдан атыкаарытарга, олар төңүч нукутузуна чүгө апрель 28-те четкенер Орук ара олар чүдүрген кывар-чаар материалдарын долдузу-биле чарып алган. Чиктен машиналарын дил-ээрин болуун бут кырыга көдүргөн турган. Аргыжылга айтырымын бергезин бо чижек көвүзүп турар.

Бо хуниере Кунгуртүжкө 30 тонна солораны, Ырбан болган Сыстыг-Чемче тус черини чурттакчыларына көрдүңүн 170-170 иди-к-хөк комплектилерин, далааны, кывар-чаар материалды чору-дарынд дугайында айтырыг херек кырыла шиптирлет-тинген. Бай-Тайганың Кара-Хөл сөөрге урургага кы-пыг иди-к-хөк, үчүстөк эм-нелгезинге эм-танын чорудар.

УШ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Кызылдын № 15 школа-лицейи Россия Федера-циянык школаларынн аразына үш чыл улаш-тыр «Чылдын школалык ден, а оон директор А. В. Конов бава-ла үш чыл улаштыр «Чылдык директо-ру» деп хүндүлүг белик атка төлөгү болуп келген.

Ада-елерин нити шко-ла хуралында үк өөсөйлиг чедириниң хуртууламын ык-тылып чоруккан ажилдарынын дугайында дычадыгы кыл-

ТР-НИН ХАМАТЫ КАМГАЛАДЫ

ТР-ниң хамааты камгала-ды болган онза байдаллар та-лазы-биле комитетке, «Ты-ваавтороку» эргелелинге дааскан.

ТР-ниң хамааты камгала-ды болган онза байдаллар та-лазы-биле комитетке, «Ты-ваавтороку» эргелелинге дааскан.

УВЕС. РЕСПУБЛИКАНЫН ШКОЛА-ЛАРЫНА ЧАА ААЯКТОО

Увес. Республиканын шко-ла-ларына чаа ааяктоо но-мари-биле четчеленишкенин байылап дүвүрениң бол-луп артып турар чүвө бол-за, мында оларны барык до-дузу-биле салып алган. Сеп-теде ажилын июньда доос-кан, чылдыгы Башкылар хү-нүнүн бетинде-ле кирип ал-ган. Белик мергезилдик башкы кадрлар-биле четче-лтиңген.

Ынчалза-да өөреникчи-лерин сайынын көвүдөөн-биле школанын оран-савазы чедишпестен. Чандык урул-дар сайынла хостуг өрөөл-дерини хөдөйлөп ал тура-жык, өөрөйлиг класстары а-дышпей турар. Амгы дээр-зине школа беш хонукту өөрөйлиг системазы-биле ажилдап турар. Ынчал-за-лаа келинине барып, кел-дир чылдан бээр, школа а-дык хонуктун системазыне киргизилген аңгыда үш эл-дө чөгө өөренип чыгы апаар. «Ушкү өөлгенин кичээлдер көрөкчизин 17 шиктен 22 шак чедир уламчылар бай-дал тургустуну боудур деп, школа директоруну орадак-чызы В. Н. Шиптигина чу-гаалап турар.

Бистик корр.

Ужуражылга

ЧОГААЛЧЫНЫН ЮБИЛЕЙИНГЕ

Тыванын улустун чогаалчы, ТР-ниң Курене шап-талынын лауреады Юрий Шойакович Конозегеш октябрь 17-де 70 харлаан. Оон тыча чеге чогаалдын хөгжүлдө-шүнө кирген улуу улуг. А. С. Пушкин аттыг библиоте-канын национал болгаш чурт-шинчел килизенин ажилдакчылары Юрий Шойаковичтин юбилейин тавар-ыштыр номчулгалар-биле ужуражылгачар эрттиргенер.

Анаа Тыванын Чогаалчы-лар өвилелерин баштаар че-риниң даргазы, шүлүкчү А. А. Даржай, чогаалчылар—С. В. Молдурга, Ч. Ч. Куу-лар, Н. Ш. Куулар, эртемден профессор Д. С. Куулар, ком-позитор Сергей Вадыйра, Тыванын күрүнө университетинин башкылары, студи-енттер киришкенер. Ном-чулчуларга килдистин биле ажилдакчылары шүлүкчү-нүк номнарынын дегделге-ли барылаткан.

Ужуражылга үезинде шү-лүкчүнүн чогаалдарын Ты-вапың күрүнө университе-

Любовь ЧАТАМЕА. А. С. Пушкин аттыг би-блиотеканың ажилдакчысы.

ШЫН

(Уламыш, Эгеги 2-ги, 3-кү арнларда)

чөк деп, соңгучунуң күзөл-соруу илереткенин оларань...

Соңгучуларның бадылаашкынын уламыш...

Бадылаашкынарың нити түнөөлөрүн дугайың...

Бадылаашкынын дугайың уламыш...

Бадылаашкынын нити түнөөлөрүн дугайың...

Бадылаашкынын нити түнөөлөрүн дугайың...

Бадылаашкынын нити түнөөлөрүн дугайың...

Бадылаашкынын нити түнөөлөрүн дугайың...

Бадылаашкынын нити түнөөлөрүн дугайың...

далдарны (билдиришкенин), а ол ышкыш соңгу...

Бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Уламыш соңгула комиссиянын протоколдарың...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

Соңгула документириң соңгула документириң...

кожуу каар, оң дугайыңда чогуру оңайгенин протокол...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

дидаттардан, соңгула дагы тийгешкининде, саңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Протоколдарың бири кезектеринге девискээр соңгула...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

Хамаарышкан соңгула комиссиаларың протокол...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

миссия протоколун салгыжыже чедир устура турар соңгула...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

Руп турарың бадылаашкынын түнөөлөрүн дугайың...

ТӨРҮТТҮНГЕН ХУНУНЕР-БИЛЕ! Бистин ачаыс, кырган-ачаыс Чап Монгушова ЧУЛД...

ТР-ниң «Тываавторук» эргелиги 1997 чылдын ноябрь 1-де...

Кожуун белдери дүшкени-биле «Россвязинформун» Тыва Республикада Харылаан...

Тыва Республиканың Иштик херектер яамызы милициянын...

Тыва Республикада Президентиза Ш. ООРЖАК Кызыл хоорай. № 865. 1997 чылдың октябрь 5.